

ตอนที่ 3

รัสเซียในสมัยต่อเนื่อง (Russia in Transition)

บทที่ 16
การปฏิรูปและการต่อต้าน
(ค.ศ. 1855 - ค.ศ. 1881)

Significant Dates

Reign of Alexander II.....	1855-1888	1
End of Crimean War.....	185	6
Emancipation Proclamation.....	186	1
Financial Reform.....	..1862	
Educational Reform.....	186	3
Judicial and Administrative Reform.....	186	4
Municipal Reform.....	..1870	
Military Service Reform.....	187	4
Populist Movement.....	..1878-188	4
Alexander II Assassinated.....	188	1
Social Democratic Party.....	188	3
Menshevist-Bolshevist Split.....	190	3

ในรัชสมัยของพระเจ้าปีเตอร์มหาราชและสมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ที่ 2 นั้นนับเป็นสมัยการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองเหมือน ๆ กัน กล่าวคือ การปฏิรูปและนโยบายของปีเตอร์นั้นมุ่งทำเพื่อสถาปนาความมั่นคงของรัสเซีย การปกครองใช้แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และระบบเซอร์ฟในด้านเศรษฐกิจและการทหารเอาแบบยุโรปตะวันตกแต่ในสมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ที่ 2 นั้นมีข้อแตกต่างออกไปก็คือพยายามจะดึงระบบการปกครองไปเป็นแบบกษัตริย์

ของพวกรัฐบาลกลางซึ่งได้มีความมุ่งหวังที่จะสร้างระบอบเศรษฐกิจซึ่งมีรากฐานอยู่ที่เสรีกรรมกร การให้สิทธิทางเศรษฐกิจและการเมืองแก่พวกขุนนาง รวมถึงการจำกัดจำนวนประชากรที่จะเข้ามา ร่วมการบริหารและการออกกฎหมายการเปลี่ยนแปลงนี้มิได้บรรลุจุดประสงค์เท่าที่ควร แต่ถึง กระนั้นก็อาจจะถือได้ว่าเป็นก้าวหนึ่งที่น่าไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งต่อ ๆ มาของรัสเซีย¹

ผลของสงครามไครเมีย

สรุปผลทางด้านประชาชนทั่วไป

พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 1 ทรงนำประเทศเข้าสู่ภาวะสงครามกับจักรวรรดิออตโตมัน เมื่อปี ค.ศ. 1853 นั้นโดยไม่ได้แยแสต่อมติมหาชนเลย และจากผลของสงครามก็ทำให้ความไม่พอใจกลับรุนแรงขึ้น กล่าวคือ ความอ่อนแอของกองทัพบกและการบริหารที่ไม่มีประสิทธิภาพทำให้ ประชาชนเกิดความไม่พอใจในลัทธิเอกราชไทย เนื่องจากเป็นปกติของรัฐทหารว่าสิ่งที่มุ่งหวังคือ ชัยชนะ เมื่อพ่ายแพ้ทำให้เกิดความรู้สึกอับอายตั้งแต่จากผู้บัญชาการทหารชั้นสูงจนนายทหาร รวมมาถึงเทคนิคทางทหารอันล้ำหลังของรัสเซียด้วย

เมื่อเหตุการณ์เป็นดังนี้ฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ก็เริ่มมีการเคลื่อนไหว เช่น โคชเลฟ (A. I. Koshelev) ได้เขียนไว้ว่า

"มีความรู้สึกเหมือนหันจากสภาวะกอดกันได้รับแสงสว่างซึ่งแม้ไม่ใช่แสงสว่างจากพระเจ้าก็ตั้งว่าได้รับอากาศบริสุทธิ์อย่างน้อยก็ครั้งห้องแล้ว"

แม้แต่ทหารราชองครักษ์ก็เริ่มวิพากษ์วิจารณ์พวกขุนนางที่หันกลับไปสู่แผนเดิม ชาวสื่อ ที่สร้างความกระปรี้กระเปร่าให้มากที่สุดก็คือพวกทหารอาสาสมัครกำลังจะได้รับการปลดปล่อยและ นานเข้าเมื่อปรากฏว่าชาวสื่อเหล่านั้นไม่เป็นความจริงคนกลุ่มนี้ก็เริ่มลุกฮือ

พระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 2

The Tsar Liberator : 1855-1881

การปกครองอย่างเฉียบขาดในรัชสมัยของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 1 สิ้นสุดลงถึงสมัย พระโอรสคืออเล็กซานเดอร์ที่ 2 ซึ่งตั้งพระทัยว่าแม้จะยังคงต้องพยายามรักษาระบอบกษัตริย์เอกรา-

¹Sydney Harcave, *Russia, A History*, pp. 277-278

ธัญพืชไว้ แต่ก็จำเป็นที่จะต้องส่งเสริมการปฏิรูปด้วย ที่สำคัญที่สุดคือการกำจัดระบบเซอร์ฟ นำเสียดายที่แผนงานของพระองค์นั้นกลับสิ้นสุดลงด้วยการถูกลบปลงพระชนม์ และหลังจากนั้นก็มีการมุ่งประหัตประหารและเกิดเติบโตอย่างรวดเร็วของขบวนการปฏิวัติ

พระเจ้าซาร์นิโคลัสได้เคยทรงมีพระดำรัสกับพระโอรสว่า "พ่อยินดีที่จะทำงานยาก และหนักด้วยตัวเอง แต่สิ่งที่จะทิ้งไว้ให้ลูกก็คือความสงบสุข ความเป็นระเบียบ และความมั่นคงภายในประเทศ" ความสำเร็จที่ซาร์อเล็กซานเดอร์ทรงได้รับกลับตรงกันข้ามคือความย่อยยับ อันเป็นผลมาจากสงครามไครเมีย ความอ่อนแอ ความขาดระเบียบของรัฐบาล และความเหลวไหลในสังคมของรัสเซีย แต่ซาร์อเล็กซานเดอร์ก็ทรงตระหนักดีว่า "ถึงเวลาแล้วที่จะต้องมีการปฏิรูปที่เริ่มต้นจากเบื้องบน ดึกว่าที่จะปล่อยให้มีการคืบคลานเพื่อแก้ไขจากเบื้องล่าง" นำเสียดายที่การกระทำนั้นเป็นโชคไม่ดีเพราะ "ทุกอย่างสาบสูญไปเพียงนิดเดียว"

พระลักษณะนิสัยส่วนพระองค์โดยทั่วไป

พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ที่ 2 ทรงได้รับสมญานามว่า "Tsar Liberator" บ้าง "White Tsar" บ้าง และอีกพระนามหนึ่งก็คือ "อับราฮัม ลินคอล์นของรัสเซีย" เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์นั้นทรงมีพระชนม์ได้ 37 พรรษา ได้ทรงรับการฝึกหัดและการศึกษาที่ดีที่สุด โดยเฉพาะทรงนิยมเยอรมันและกิจกรรมแบบทหารมากที่สุดพระราชบิดาได้ส่งพระองค์เดินทางไปทั่วรัสเซีย ไซบีเรียและยุโรป ทรงได้รับการแนะนำในด้านการปกครองโดยทรงเป็นสมาชิกสภาแห่งชาติ เป็นกรรมการจัดการเรื่องระบบเซอร์ฟ และได้ทรงรับราชการเป็นทหารในสงครามไครเมีย

พระอุปนิสัยโดยทั่วไปก็คืออาจจะทรงตื้อในบางครั้ง แต่ก็ได้ทรงเข้มแข็งในการรักษาบทบาทที่ทรงแสดงเท่าใดนัก อย่างเช่นทรงแสดงความเด็ดเดี่ยวและตั้งพระทัยจริงที่จะได้มีการปลดปล่อยเซอร์ฟ แต่บางครั้งก็ทรงมีพระอาการลังเล ไม่กล้าทรงรับผิดชอบในสิ่งที่กระทำไปภายใต้ปรมาภิไธยของพระองค์การ "ปลดปล่อย" ที่ทรงกระทำเมื่อเริ่มรัชสมัยนั้นกลับก่อปัญหาที่ทำให้ทรงขมขื่นและไม่มีความสุขจนตลอดพระชนม์ชีพ ทำให้มองเห็นว่าแท้จริงก็ทรงเป็นหัวเก่าอย่างรุนแรงที่กระทำการปฏิรูปต่าง ๆ ก็เพราะถูกกดดันจากเหตุการณ์แวดล้อมเท่านั้นเอง

การอภิเษกสมรสครั้งแรกของพระองค์เกิดขึ้นโดยปราศจากความพอพระทัยของพระราชบิดา มารดาและเมื่อพระชายาลิ้นพระขนมก็ทรงมีพระสนมลับคนใหม่คือ แคเทอร์รีน โดลโกรุกกี (Catherine Dolgoruky) ซึ่งได้อภิเษกในเวลาต่อมา ทั้งหมดนี้ทำให้ทรงสูญเสียความนิยมจากประชาชนไปเป็นอันมาก และผลที่สำคัญที่สุดก็คือความเสื่อมศรัทธาและความไม่เชื่อถือนในพระองค์ในการบริหารงานด้วย

มีผู้พยายามลอบปลงพระชนม์พระเจ้าซาร์หลายครั้ง บ่อยที่สุดที่มีผู้ลอบยิง รถไฟถูกระเบิด พระราชวังถูกทำลาย มีการลอบขุดอุโมงค์ไปตามถนนเพื่อระเบิดพระที่นั่ง และท้ายที่สุดก็มีการขวางระเบิดเข้าไปใส่พระองค์กระสุนพลาด แต่คนที่สองก็ทำให้ทรงบาดเจ็บและสิ้นพระชนม์ในเวลาต่อมา โดยที่ไม่มีผู้ใดเสียใจด้วยเลย

กิจกรรมภายในประเทศ

มีผู้กล่าวว่ารัชสมัยของพระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์นั้น เริ่มด้วยสมัยแห่งการปฏิรูปและสิ้นสุดด้วยสมัยแห่งการต่อต้าน ซึ่งได้ทรงพิสูจน์ให้เห็นในตอนปลายรัชสมัยว่าได้ทรงก้าวหน้าไปถึงขั้นการปฏิรูปโดยมีรัฐธรรมนูญด้วย แต่ที่ไม่ทรงยอมก็คือการต้องลดอำนาจเอกราช

การเตรียมการเพื่อการปฏิรูป

แนวทางการปฏิรูปได้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าควรจะเริ่มขึ้นได้แล้วในสังคมรัสเซีย ทั้งนี้โดยมีข้อสังเกตว่าไม่ใช่เสรีภาพเท่านั้นที่ชาวรัสเซียต้องการ แต่ต้องรวมทั้งการจัดแบ่งที่ดินได้ด้วย ที่ดินเหล่านี้ต้องไม่ได้มาด้วยการยึดทรัพย์แต่จะใช้การเช่าซื้อ การปฏิรูปจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายอย่างจริงจัง

ปัญหาเศรษฐกิจจากการปลดปล่อย

เมื่อเริ่มงานปฏิรูปนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นทันทีก็คือปัญหาเรื่องแรงงานที่มีสัดส่วนไม่เท่ากัน บางแห่งมีคนงานมากบางแห่งมีคนงานน้อย มีตำบลที่อยู่ในเขตดินคำสมบูรณ์และบางตำบลก็มีที่เกษตรกรรมจำนวนไม่มาก เซอร์ฟบางส่วนที่จ่ายค่า "obrok" แต่ก็ได้ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมด้วย อีกพวกหนึ่งนั้นมีอาชีพเกษตรกรรมแต่ก็มีส่วนเป็นเจ้าของที่ดิน ตามระบบ "barchina"

ด้วย และพวกสุดท้ายคือพวกเซอร์ฟในเรือน ช่างฝีมือ และพวกทำงานในโรงงานที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับที่ดินเลย การออกกฎหมายร่วมกันจึงเป็นไปได้ จะต้องจัดระบบต่างหากจากกัน เช่นการจัดแบ่งที่ดินมากน้อย การชดเชยแรงงานให้แก่เจ้าของที่ดินที่จะต้องปลดปล่อยเซอร์ฟไป ซึ่งคนที่ต้องชดเชยค่าเสียหายก็คือรัฐ- เป็นรัฐซึ่งกำลังยากจน เพราะความพ่ายแพ้ในสงคราม ครั้นจะมอบหน้าที่ให้ชวานาเองชวานาก็ยากจนและจะต้องรอคอยเงินที่คาดว่าจะทำมาหาได้ในอนาคตซึ่งก็ไม่แน่ว่าจะทำมาหาได้ในสัดส่วนที่ต้องการหรือไม่?

ปัญหาสังคม

การได้อิสรภาพของ เซอร์ฟนั้นยังหนีไม่พ้นจากการหวังพึ่งพาเจ้าของที่ดินเดิมที่เคยบริหารที่ดินนั้นมาก่อน ชวานายังไม่ทราบว่าควรจะจัดการกับผลิตผลของตนอย่างไร และด้วยข้อเท็จจริงแล้วชวานาก็คือกระดูกสันหลังของชาติ ถ้าชวานาไม่สามารถจัดการกับสภาพใหม่ของตนได้ก็จะมีผลไปถึงเศรษฐกิจของชาติตนด้วย คนชั้นกลางและเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมจะเดือดร้อนเพราะขาดกำลังซื้อ อาจมีอันตรายถึงกับการปฏิวัติถ้าปล่อยให้ชวานามีความหวังมากเกินไปแล้ว ผิดหวัง จึงต้องอาศัยการใช้ระบบควบคุมขุนนางเจ้าของที่ดินเดิมให้มีความมึนงง แต่ทั้งนี้โดยต้องไม่ลืมว่าขุนนางเจ้าของที่ดินเหล่านี้คือเสาหลักสำคัญที่ค้ำจุนระบอบเอกราชปิตัย²

การพิจารณาและการโต้แย้ง

หลังจากการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ นานานพอควรแล้ว จึงได้มีการออกประกาศวันที่ 31 มีนาคม 1856 กล่าวเน้นถึงการพิจารณาปัญหาเซอร์ฟ ซึ่งประกาศหลังจากมีการลงนามกันนั้นถึง 5 ปี การรื้อรื้อนี้ก็เพราะพระราชประสงค์ของซาร์ที่แสดงให้เห็นว่าทรงยึดถือแนวปฏิบัติตามซาร์ ในสมัยก่อนเคยทรงกระทำคือ ก่อนจะมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ จะต้องได้รับความยินยอมจากขุนนางโดยทั่วไปก่อน ทรงหวังว่าถ้ามีรัฐบาลที่สามารถก็จะโน้มน้าวใจให้ขุนนางเหล่านั้นยอมดำเนินการทุกประการเพื่อปลดปล่อยเซอร์ฟ การปลดปล่อยก็จะไม่มีอุปสรรค แต่ปรากฏว่าพวกชนชั้นสูงเหล่านั้น แม้จะรู้ว่าควรมีการปฏิรูปแต่ก็ยังอยากยืดเวลาของการเปลี่ยนแปลงออกไปให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อที่พวกของตนจะได้มีเวลาสร้างฐานอันมั่นคง

²Walthes Kirchner, *History of Russia*, pp. 142-143

การเริ่มพิจารณาปรากฏในเดือนมกราคม 1857 โดยการจัดตั้งคณะกรรมการขุนนาง จากมณฑลต่าง ๆ ทำการพิจารณาฎระเบียบและส่งไปยังเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก โดยมีคณะกรรมการ ส่วนพระองค์ของพระเจ้าจักรพรรดิคอยรับข้อเสนอล่าช้าที่เพราะ พวกขุนนางอนุรักษ์นิยมในสภาส่วนพระองค์พยายามเตะถ่วง จนพระเจ้าซาร์ต้องทรงรับสั่งให้เร่ง ดำเนินการในปี ค.ศ. 1859 จึงได้มีการร่างกฎหมายซึ่งได้มาจากการแก้ไขของคณะกรรมการ พิเศษที่พระเจ้าซาร์ทรงตั้งขึ้นนั้นโดยมีนิโคลัส มิยูติน (Nicholas Miyutin) รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยทำหน้าที่ผู้แถลงข่าวของพระเจ้าจักรพรรดิ งานของคณะกรรมการนี้สิ้นสุดลงในเดือน ตุลาคม 1860 และลงมือดำเนินการทางกฎหมายขั้นสุดท้าย พวกขุนนางอนุรักษ์นิยมวางแผนเตะ ถ่วงอีกถึง 2 เดือน พระเจ้าจักรพรรดิทรงส่งต่อไปยังสภาแห่งชาติ โดยทรงกำหนดให้เสร็จสิ้นภายใน วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 1861 ทั้งนี้ เพื่อให้กฎหมายปลดปล่อยนี้เสร็จสิ้นก่อนการลงมือทำงานใน ฤดูใบไม้ผลิโดยทรงมีพระราชดำรัสสำคัญว่า "This I desire, I demand, I command"

คะแนนโหวตขั้นสุดท้ายคือ 33 : 8 มีทั้งหมด 17 มาตรา บวกมาตราสมทบพิเศษ อีกส่วนหนึ่งมีชื่อว่า "พระราชบัญญัติปลดปล่อยชาวนาซาวไร่จากสภาพเซอร์ฟ" พระเจ้าจักรพรรดิทรง ลงพระนามเมื่อวันที่ 3 มีนาคม ต่อมาในปี ค.ศ. 1866 ก็มีกฎหมายพิเศษเกี่ยวกับชาวนาซาวไร่ ของรัฐ ปลดปล่อยให้เป็นอิสระทั้งหมด

การขยายการปฏิรูป

ก. สำหรับเซอร์ฟ เมื่อปี ค.ศ. 1861 นั้น จำนวนประชากรรัสเซีย 74 ล้านคน จะเป็นเซอร์ฟในเรือน (household serfs) เสียประมาณ 1.4 ล้านคน เป็นเซอร์ฟในที่ดิน ประมาณ 21 ล้านคน และเป็นชาวนาซาวไร่ 24.7 ล้านคน เมื่อประกาศกฎหมายปลดปล่อยนั้น พวกเซอร์ฟ 22.4 ล้านคนก็ได้รับอิสระภาพ เป็นอันว่าสถาบันเซอร์ฟก็สิ้นสุดลง

พวกเซอร์ฟในเรือนก็ได้รับอิสระภาพเหมือนกัน แต่ไม่ได้ที่ดิน คนเหล่านี้มีทางเลือกที่จะเป็นอิสระ แต่รับเงินค่าจ้างจากเจ้าของที่ดินหรือไม่ที่อื่นที่คิดว่าจะมีผลดีแก่ตนทางเศรษฐกิจ สำหรับพวกเจ้านายของเซอร์ฟประเภทนี้จะมีได้รับการชดใช้แต่อย่างใด

การปลดปล่อยเชอร์ฟที่ทำงานในที่ดินนั้นมีวิธีการค่อนข้างยุ่งยาก เนื่องจากกฎหมายกำหนดให้คนเหล่านี้ได้รับการแบ่งปันที่ดินด้วยและจะปฏิเสธไม่รับก็ไม่ได้ จุดประสงค์ของกฎหมายข้อนี้ก็เพื่อป้องกันการมีผู้ใช้แรงงานที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองอย่างในดินแดนบอลติก พวกเจ้าของที่ดินจะไม่ได้รับสิ่งตอบแทนในการที่ต้องปลดปล่อยเชอร์ฟแต่จะได้รับค่าตอบแทนในส่วนที่เป็นเงินหรือไม่ก็เป็นแรงงานโดยมีข้อยกเว้นก็คือ ถ้าเชอร์ฟและเจ้าของที่ดินตกลงกันได้ ให้เชอร์ฟได้รับที่ดินส่วนหนึ่ง ไม่ต้องจ่ายเงิน 1 ใน 4 ส่วน (เรียกว่า "beggar's quarter") คงเก็บไว้ อีก 3 ส่วน ส่วนใหญ่พวกเชอร์ฟนิยมการจ่ายเงินสดแต่ถ้าไม่มี รัฐบาลก็จะจ่ายให้ก่อนโดยเชอร์ฟจะจ่ายชดเชยให้ภายใน 49 ปีในปีค.ศ. 1880 ชาวนากรัมีที่ดินของตนเองถึง 85 % ส่วนที่เหลือ รัฐบาลก็ประกาศโครงการช่วยเหลือขั้นต่อไป

การจัดแบ่งที่ดินนั้นเจ้าของที่ดินมักจะได้รับครึ่งหนึ่ง แต่ไม่ได้มีการกำหนดแน่นอนว่าควรจะได้หรือเสียที่ดินส่วนใด กล่าวคือ เขตป่า ทุ่งหญ้า ถนน หรือน้ำ ถ้าเจ้าของที่ดินและเชอร์ฟตกลงแบ่งสรรกันได้ด้วยดีก็ไม่มีปัญหา แต่ถ้าไม่ได้ก็กลายเป็นเรื่องยุ่งยาก รัฐบาลต้องแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาตัดสินปัญหา ซึ่งส่วนใหญ่ก็สิ้นสุดที่เจ้าของที่ดินได้รับที่ดินสมบูรณ์มีประโยชน์ มีราคาสูงสำหรับการซื้อขายทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการชดเชยแก่เจ้าของที่ดินที่ต้องสูญเสียที่ดินและแรงงานทางอ้อม

เมื่อชาวนาได้รับที่ดินไม่ดีกว่าก็อยากจะจ่ายเงินราคาต่ำ แต่ถึงกระนั้นรายได้ของพวกนี้ก็ไม่มีพอเพราะต้องจ่ายค่าเสื้อผ้าและต้องกินอยู่เอง ต้องเสียเงินค่าเช่าซื้อและเสียภาษี พวกนี้จึงต้องไปรับจ้างเป็นกรรมกรในที่ดินของเจ้าของที่ดิน ในโรงงานหัตถกรรม หรือที่อื่นที่จะได้รับค่าจ้าง

การปลดปล่อยเชอร์ฟส่วนบุคคลก็มีวิธีจัดการโดยไม่ได้รับที่ดินเป็นของตัวเองโดยตรงแต่ใช้วิธีจัดเป็น "คอมมูนหมู่บ้าน" รัฐบาลมองเห็นว่าคอมมูนเป็นวิธีการที่ดีของรัฐในการจัดเก็บภาษีและช่วยในการปกครองมาแต่เดิม ดังนั้น จึงเห็นดีที่จะอ้ากว้างไว้และขยายคอมมูนเป็นสถาบันสังคมอนุรักษ์นิยม จัดการดูแลเรื่องที่ดินของชาวไร่ชาวนาและรับผิดชอบเกี่ยวกับการจ่ายเงินค่าเช่าซื้อด้วย ด้วยเหตุนี้จึงมีการออกกฎหมายจัดสรรที่ดินระหว่างคอมมูนหมู่บ้านและขุนนาง ให้ครอบครัว

ชาวนาไปตกลงรับส่วนแบ่งที่ดินจากคอมมูนและคอมมูนก็จะเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับการเงินค่าเช่าซื้อ
ส่งให้รัฐในจำนวนที่ได้รับแบ่งไปนั้น แต่ทำให้สิทธิครอบครองตัวออกจากคอมมูน ชายที่ที่ดินส่วน
ของตนได้ ซึ่งการมีหลายกระบวนการนี้ การจัดการใด ๆ ก็ทำได้ไม่ยุ่งยาก

ดังนั้น ถึงแม้ว่าการปลดปล่อยนี้จะป็นอันสิ้นสุดสัมพันธภาพระหว่างเซอร์ฟและคอมมูน
ได้ ตรงกันข้ามกลับเป็นการขยายอำนาจของคอมมูนเหนือสมาชิกยิ่งขึ้น เพราะมีการโอนอำนาจ
การปกครองและกำลังตำรวจที่แต่เดิมพวกขุนนางใช้ไปเป็นของคอมมูน คอมมูนคุมไม่เฉพาะเรื่อง
ค่าเช่าซื้อและภาษีแต่ยังรวมถึงการเกณฑ์ทหารในกองทัพ และการออกกฎหมายเพื่อใช้ภายในท้อง
ถิ่นด้วย พวกชาวนาจะออกจากที่ดินของตนโดยไม่มีใบผ่านทางไม่ได้ (ใบผ่านทางนี้ผู้เริ่มใช้คือ
ซาร์ปีเตอร์ที่ 1) หรือถ้าออกไปได้เช่นไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ก็จะต้องเสียภาษี
ให้คอมมูนผู้ปกครองคอมมูนมีสิทธิเต็มทีในการแบ่งสรรที่ดิน ในการเลือกปลูกพืช กล่าวสั้นก็คือคอม-
มูนหมู่บ้านนี้จะกลายเป็นสถาบันเศรษฐกิจและการเมืองที่สำคัญยิ่งขึ้นกว่าที่เคยเป็น

คอมมูนยังคงมีฐานะเป็นประการสำคัญของระบอบอนุรักษนิยม เป็นความล้าหลังอย่าง
ยิ่งในทางเกษตรกรรมชาวนาที่เช่าหรือซื้อที่ดินจากเจ้าของที่ดินกลายเป็นผู้กู้ยืมเงิน หรือแม้แต่จะ
ดำเนินธุรกิจส่วนตัว ก็ยังคงต้องขึ้นอยู่กับคอมมูนเหมือนกัน

ข. ชาวไร่ชาวนาของรัฐ (state peasants) เนื่องจากชาวไร่ชาวนาของรัฐ
นั้นแบ่งแยกออกได้ถึง 30 ประเภท การออกกฎหมายเกี่ยวกับชาวนาเหล่านี้ก็ค่อนข้างยากซับซ้อน
ส่วนสำคัญที่สุดคือ กฎหมายซึ่งประกาศเมื่อปี 1866 กำหนดให้เซอร์ฟเหล่านี้ได้เป็นเจ้าของที่ดิน
ที่ดินทำกินอยู่จนถึงเวลานั้น แต่จะต้องจ่ายเงินเป็นราย ๆ ปีเรื่อย ๆ โดยไม่ต้องมีกำหนดเวลา
จนถึงปี 1866 มีกฎหมายบอกเวลาหมดเมื่อปีค.ศ. 1931 ซึ่งหลังจากนั้นที่ดินก็จะตกเป็นสมบัติ
ของตน อย่างไรก็ตาม การเป็นเจ้าของที่ดินนั้นก็มิใช่จะได้เป็นเอกเทศแต่จะยังคงขึ้นอยู่กับคอมมูน
กล่าวคือ ตามกฎหมาย 1866 นั้น ชาวนาหลุดพ้นจากการเสียภาษีและการเป็นสมาชิกของรัฐ แต่
เปลี่ยนเป็นสมาชิกคอมมูน ถึงกระนั้นก็นับว่าได้รับที่ดินผืนใหญ่กว่าและจ่ายค่าเช่าซื้อน้อยกว่าเซอร์ฟ
พวกแรก³

³Sydney Harcave, *Russia, A History*, pp. 277-278

ผลทางสังคมและกฎหมายต่อชาวนา มีชาวนาที่ได้เป็นอิสระประมาณ 40 ล้านคน ครั้งหนึ่งก็คือพวกเซอร์ฟของราชวงศ์และของรัฐ อีกครั้งหนึ่งก็คือ เซอร์ฟส่วนบุคคล พวกเหล่านี้ไม่ต้องขึ้นตรงต่อเจ้าของที่ดินอีกต่อไปมีสิทธิที่จะแต่งงาน เป็นเจ้าของทรัพย์สินทำการค้า อาจจะถูกปรับหรือได้รับค่าปรับในการพิจารณาของศาลแต่ฐานะแท้ ๆ ก็ยังคงเป็นชนชั้นที่ถูกแบ่ง และมีฐานะต่ำต้อยที่ใดในสังคม⁴ ไม่สามารถเลือกประกอบอาชีพได้เองยังคงต้องอยู่ภายใต้การปกครองแบบทหาร ต้องมีใบผ่านทาง ตกอยู่ภายใต้อำนาจของคอมมูนหมู่บ้านและผู้อาวุโสที่มีหน้าที่จัดแบ่งที่ดิน ต้องเสียค่าเช่าซื้อที่ดิน เสียภาษี ต้องถูกเกณฑ์ทหารอยู่ภายใต้ระเบียบและกฎหมายเคร่งครัดมีหน้าที่บำรุงกองทหาร ช่อมถน รวบรวมงานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมายจากผู้มีอำนาจ

ชาวไร่ชาวนาโดยทั่วไปนั้นมีความรู้สึกที่ดินทั้งหมดนั้นควรจะเป็นของพวกเขา แต่พวกคนชั้นสูงกลับอ้างสิทธิเอาไป เป็นของตน พระเจ้าซาร์ได้ทรงพยายามประนีประนอมความรู้สึกขัดแย้งดังกล่าวนี้ แต่ก็มีข้อบกพร่องและความสับสนบางอย่างที่ทำให้ความหวังแก้ไขนั้นกลับสะดุดชะงักลง เกิดความไม่พอใจกันโดยทั่วไปทั้งในหมู่ชาวนาชาวไร่ เจ้าของที่ดิน พวกเสรีนิยมและปัญญาชนผู้สนับสนุนการปลดปล่อยในที่นี้ เพราะถือหลักศีลธรรมและความถูกต้องในสังคม

ชาวไร่ชาวนาเป็นอิสระ เจ้าของที่ดินเสียที่ดินไปหนึ่งในสามส่วนแต่ชาวนาชาวไร่เหล่านี้ก็ยังรู้สึกที่พวกตนได้ที่ดินน้อยไป และถูกกำหนดค่าเกินจริง ฝ่ายขุนนางเจ้าของที่ดินก็สูญเสียอำนาจในสังคมและเศรษฐกิจรวมทั้งฐานะที่เป็นอยู่ อำนาจของขุนนางย่อมขึ้นอยู่กับการเป็นเจ้าของที่ดิน และแรงงานของเซอร์ฟที่รับใช้อยู่ในที่ดินนั้นตราบไคที่ขุนนางยังคงเป็นผู้คุมการบริหารและการปกครองทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน พระเจ้าซาร์ก็ต้องขึ้นอยู่ร่วมกับพวกขุนนาง การปลดปล่อยเซอร์ฟจึงกลายเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของสถาบันซาร์เอง พวกขุนนางไม่สนใจงานเกษตรกรรม ดังนั้น พวกนี้จึงกลายเป็นพวกที่สร้างหนี้สินการปลดปล่อยทาสทำให้สถาบันขุนนางลดความสำคัญลงในฐานะเป็นชนชั้นหนึ่ง แม้ว่าโดยข้อเท็จจริงแล้วถ้าพวกขุนนางจะทำจริง ๆ แล้วก็อาจไปลงทุนและลงมือทำธุรกิจได้ในเขตดินดำก็ตาม

---

⁴Richard Pipes, *Russia, Under the Old Regime* (New York : Charles Scribner's Sons, 1974) pp. 141-170

สำหรับสถานภาพทางเศรษฐกิจของเซอร์ฟนั้นก็ได้ขึ้นอยู่กับฐานะที่ดินตั้งแต่ประการใด เนื่องจากต้องจ่ายเงินค่าเช่าซื้อเป็นระยะเวลายาวนานอีกด้วย นอกจากนี้ ก็ได้ที่ดินน้อยกว่าที่เคยได้รับ เมื่อตอนที่ เป็นเซอร์ฟ ทั้งยังต้องเสียสิทธิในการเป็นเจ้าของป่าและทุ่งหญ้าบางส่วนด้วย บรรดาคนที่ "ไม่พอใจ" เหล่านี้ต้องกระเสือกกระสนไปหางานทำในที่ดินของเจ้าของที่ดินหรือไม่ก็ตามเมืองใกล้เคียง

คนเหล่านี้ลุกฮือขึ้นหลายครั้ง ก่อการจลาจลขึ้นในที่ต่าง ๆ และในสมัยนี้เองที่ขบวนการปฏิวัติเริ่มรุนแรงขึ้นอีกในรัสเซีย ซึ่งผลต่อเรื่องนี้ได้นำไปสู่เหตุการณ์อันเป็นที่สุดคือ การปฏิวัติปี ค.ศ. 1917 การปลดปล่อยทาสกลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในประวัติศาสตร์รัสเซียและเป็นสิ่งเน้นว่าการปฏิรูปจะต้องดำเนินต่อไปรวมทั้งจะต้องมีการจัดระเบียบการปกครองใหม่แทนที่กลไกแบบเก่าซึ่งเหมาะสมกับสังคมเก่าเท่านั้น

การปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น

จากกฎหมายปลดปล่อยเซอร์ฟนั้นได้มีผลให้พวกเซอร์ฟเสรีต้องเข้าไปผูกพันอยู่กับคอมมูนหมู่บ้านมากขึ้น และชุมชนนั้นก็ถูกรวมเข้าเป็น "volosts" (เมือง) โดยเตรียมการไว้เพื่อปกครองตนเองในอนาคต กฎหมายเกี่ยวกับ "zemstvo" (สภาเลือกตั้งของท้องถิ่น) ปี ค.ศ. 1864 กำหนดให้มีการเลือกตั้งในสภาประจำ แต่ละ "uyezd" (ตำบล) โดยกำหนดผู้มีสิทธิออกเสียงไว้ 3 ประเภทคือ

1. ขุนนาง
2. คนฐานะดีในเมือง
3. ชาวนาชาวไร่

อำนาจส่วนใหญ่จะเน้นที่ชนชั้นสูง เนื่องจากขุนนางเท่านั้นที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ดังนั้น พวกเหล่านี้จึงยังคงหน้าที่ของตนไว้ กล่าวคือ อำนาจที่ชนชั้นสูงได้รับใน "zemstvos" นี้ก็คือสิ่งชดเชยการที่ต้องสูญเสียบางสิ่งบางอย่างตามกฎหมายปลดปล่อยเซอร์ฟ⁵

⁵Op.cit., p.170

สภาเซมสโตโวลส์ จะทำหน้าที่บริหารงานส่วนท้องถิ่นทั้งหมด เช่นการเก็บภาษี
ทั้งของรัฐและของตำบลจัดการบริการสาธารณสุขและการศึกษา การคมนาคม ยกเว้นตำรวจ
ซึ่งจะขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลางเท่านั้น

ค.ศ. 1870 มีการเลือกสมาชิกสภาดูมาในเมือง มีหน้าที่ทำนองเดียวกับสภาเซม-
สโตโวลส์ในชนบท คนที่เสียภาษีทุกคนมีสิทธิโหวตแต่ก็ยังคงมีการแบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่มเช่นเดียว
กัน

อำนาจและหน้าที่ของสภาดูมาและสภาเซมสโตโวลส์นั้นมีจำกัดก็จริงแต่ก็นับว่าเป็นการ
นำเข้าไปใกล้ระบอบการปกครองประชาธิปไตยมาก เป็นการฝึกหัดและสร้างประสบการณ์ทาง
การเมืองให้แก่ผู้นำทางการศึกษาในชนบท
การศึกษา

ได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูปการศึกษาแบบเสรีนิยม อันเป็นปฏิบัติต่อศาสนาโดย
เฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่โกลอฟนิน (Golovnin) เป็นรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการระหว่างปี
ค.ศ. 1861-1866 ค.ศ. 1863 มีความไม่สงบในหมู่นักศึกษาจึงต้องให้มหาวิทยาลัยมีอำนาจ
บริหารตนเอง ในปีค.ศ. 1864 กำหนดว่าผู้ที่สอบผ่านจะต้องเป็นผู้ที่จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษา
และเริ่มมีการอนุมัติให้สตรีเข้าเรียนได้ในชั้นมหาวิทยาลัย สภาเซมสโตโวลส์ และสภาดูมาจะเป็น
ผู้จัดการเกี่ยวกับการศึกษาชั้นประถมศึกษา ในปี ค.ศ. 1856 บราความีโรงเรียนชั้นประถม
ศึกษาถึง 8,000 โรงเรียนในจักรวรรดิ และในปี ค.ศ. 1880 เพิ่มขึ้นเป็น 23,000 โรงเรียน
โรงเรียนและครูในโรงเรียนเหล่านี้กลายเป็นผู้สร้างสรรค์ความก้าวหน้าอย่างแท้จริงในหมู่บ้าน⁶
การแก้ไขกฎหมาย

มีการแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย เมื่อปีค.ศ. 1861 คณะกรรม-
การนี้มีหน้าที่ศึกษากฎหมายแบบยุโรปและเตรียมการปฏิรูป มีการประกาศใช้เมื่อปี ค.ศ. 1864

---

⁶ Donald Mackenzie Wallace, *Russia* (New York : Vintage Book, 1961) pp. 327-367

การปฏิรูปรุ่นนี้เป็นไปอย่างเฉียบขาดทั้งในส่วนของตัวบทกฎหมายและระเบียบวิธีการปฏิบัติ การลงโทษได้รับการลดหย่อน นอกจากนี้ ก็นำเอาวิธีพิจารณา โดยมีคณะลูกขุนมาใช้ การตัดสินคดีทำให้ฉับไวและยุติธรรมขึ้น แม้จะปรากฏว่าพวกชาวนาชาวไร่ มักจะไม่ได้รับความยุติธรรมดังกล่าวเลยก็ตาม⁷

การแก้ไขปรับปรุงกองทัพ

การปรับปรุงแก้ไขนี้เริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยพ่ายแพ้สงครามไครเมีย ผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญก็คือ ดี เอ มิลยูติน (D.A. Milyutin) รัฐมนตรีกระทรวงสงครามระหว่างปี ค.ศ. 1861-1881 เขามีความสนใจในปัญหาสังคมและการศึกษาโดยเน้นที่การศึกษาของบรรดากุลบุตรและการฝึกหัดทหาร ลดเวลาเข้าประจำการในกองทัพจาก 25 ปี มาเหลือเพียง 16 ปี และไม่ถือว่าการรับราชการในกองทัพนั้นคือเครื่องมือในการลงโทษอีกต่อไปจำกัดการลงโทษและยกเลิก "military colonies" ปรับปรุงฝ่ายบริหารงานกองทัพคือ "commissariat" ให้มีประสิทธิภาพ ปรับปรุงการขนส่ง งานวิศวกรรม การสร้างทางรถไฟ ผลิตอาวุธและเครื่องมือรบที่ทันสมัย และที่สำคัญที่สุดก็คือการเริ่มเกณฑ์ทหารเมื่อปี ค.ศ. 1874 โดยรวมทั้งผู้ที่เคยได้รับการยกเว้นมาก่อนด้วย นับเป็นก้าวสำคัญไปสู่การสร้างความเทียบเท่ากันให้เกิดขึ้นในสังคม

อย่างไรก็ดี ในการฝึกนายทหารนั้น มิลยูตินก็ได้เปิดโรงเรียนทหารชั้นมัธยมขึ้นแทนที่โรงเรียนนายร้อย ซึ่งเปิดรับเฉพาะลูกหลานของพวกขุนนางเท่านั้น ในโรงเรียนนี้นักเรียนจะได้เรียนวิชาสายทั่วไปและสายวิชาเฉพาะเมื่อจบแล้วก็จะไปเลือกต่อในหน่วยที่ตนจะไปรับราชการ เช่น ทหารปืนใหญ่ ทหารม้า หรือทหารรบ โดยปกติแล้วพวกขุนนางก็ยังคงได้เข้าเรียนเป็นส่วนมาก แต่คนชั้นอื่นก็ได้สามารถเข้าเรียนได้เช่นกัน ยกเว้นกองทหารองครักษ์เท่านั้นที่จำกัดเฉพาะชนชั้นสูงเท่านั้น

⁷ เพราะชาวนายังคงต้องขึ้นอยู่กับ "Volost" คือศาลคอมมูน

การควบคุมสิ่งพิมพ์

การลดหย่อนระบบ เช่น เซอร์

พระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ทรงสนพระทัยที่จะยกเลิกระบบเช่นเซอร์ แต่ก็ไม่มีใครเห็นด้วย และเห็นว่าการตรวจสอบความคิดของประชาชนยังเป็นสิ่งจำเป็น ทว่าจะต้องไม่กระทำแบบเดียวกับสมัยซาร์นิโคลัส ดังนั้นในปี ค.ศ. 1865 จึงมีการกำหนดกฎเกณฑ์ใหม่คือ

1. เกี่ยวกับหนังสือ หนังสือทุกชนิดที่เป็นภาษารัสเซียมีจำนวนน้อยกว่า 10 หน้า หรือหนังสือแปลที่มีจำนวนน้อยกว่า 20 หน้า นั้นจะต้องได้รับการตรวจเช็คตั้งแต่ต้น ส่วนหนังสืออื่นที่พิมพ์ขึ้นไม่ต้องส่งตรวจทานก่อนพิมพ์ แต่เมื่อพิมพ์เสร็จแล้วต้องส่งให้พนักงานก่อนวางขาย แม้เมื่อหนังสือออกวางขายแล้วรัฐบาลก็มีสิทธิเก็บหรือจัดการกับผู้พิมพ์ได้ หนังสือจากต่างประเทศก็จะขายไม่ได้จนกว่าจะได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องของกรมไปรษณีย์โทรเลข

2. วารสารอื่น ๆ รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ตัดสินว่าจะส่งวารสารหรือสิ่งพิมพ์ใดไปให้เจ้าพนักงานเช่นเซอร์ซุคโค คือ เลือกระหว่างคณะกรรมการขึ้นต้นและเจ้าพนักงานที่มีหน้าที่ลงโทษโดยตรงทีเดียว ถ้าเลือกกรรมการชุดหลังก็พิมพ์ได้โดยไม่ผ่านคณะกรรมการเบื้องต้น แต่อาจถูกพิจารณาโดยคณะกรรมการชุดหลังอาจจะจำคุกบรรณาธิการหรือปิดการพิมพ์ โดยดูตามโทษที่ควรจะได้รับ บรรณาธิการจึงต้องมีรายการเรื่องต้องห้ามไว้แต่ก็น่าสังเกตว่าเรื่องต้องห้ามต่าง ๆ นั้นมักจะมามากบ้างน้อยบ้างตามอารมณ์ของคณะกรรมการ

ระบอบเสรีนิยมของอเล็กซานเดอร์

พระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์นั้นมีได้ทรงเป็นนักเสรีนิยมโดยแท้ และถ้าจะว่าไปแล้วก็ทรงเป็นไม่ได้ทั้งในส่วนที่ควรจะเรียกว่าแนวโน้มนั้นที่ควรจะเป็นและทั้งในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งซาร์ ทำให้ต้องทรงยืนยันที่จะรักษาพระราชอำนาจส่วนพระองค์และรักษาระเบียบรัฐ แต่เนื่องจากทรงมีพระอาจารย์ที่นิยมระบอบเสรีนิยม และรัชสมัยของพระองค์ก็เริ่มขึ้นด้วยเสียงเรียกร้องให้มีการปฏิรูป มีการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีผู้ดำเนินงานปฏิรูปหลายท่าน ผู้ที่มีบทบาทสำคัญคือพระอนุชา แกรนด์ ดุ๊ก คอนสแตนติน นักเสรีนิยมทรงมีอิทธิพลผลักดันให้พระเจ้าซาร์ต้องก้าวไปตาม

แนวนิยมของพระองค์ด้วย จึงกลายเป็นว่าพระเจ้าชาร์ทรงเป็นผู้นิยมเสรีนิยมเพราะผู้อื่นมิใช่เกิดจากน้ำพระทัยแท้จริง อย่างไรก็ตาม การเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระองค์ก็ได้ช่วยผ่อนคลายรวมตั้งเครียดจากสมัชชาโรนิกัลส์ในปี ค.ศ. 1856 เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์แล้วก็ได้มีการออกกฎหมายปลดปล่อยนักโทษการเมืองลดหย่อนการลงโทษทางศาสนา มหาวิทยาลัยมีอิสระมากขึ้น ลดหย่อนการเซ็นเซอร์ติดตามด้วยการปลดปล่อยเซอร์ฟ แต่พอถึงปี 1862 ก็เริ่มมีการวิพากษ์วิจารณ์ความไม่พอใจกลุ่ม บรรยากาศสับสน เริ่มมีการจำกัดอิสรภาพในมหาวิทยาลัย และในสภาเซมสโตโวลส์ ระหว่างปี 1870 เริ่มการเซ็นเซอร์ใหม่ ลงท้ายด้วยการขยายหน่วยตำรวจลับให้มีอำนาจมากขึ้น ไม่มีผู้ใดฟังเรื่องการเมืองมีระบอบรัฐธรรมนูญต่อไปอีก และขุนนาง 13 คนผู้เสนอให้ชาร์ทรงเปิดการประชุมสภาแห่งชาติเมื่อปี ค.ศ. 1861 ก็ถูกส่งไปโรงพยาบาลโรคจิต

ความสำคัญของการปฏิรูปในรัชสมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์

เหตุการณ์สงครามไครเมียและรัชสมัยพระเจ้าชาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 2 นั้นเปรียบเสมือนสันปันน้ำในประวัติศาสตร์รัสเซีย เนื่องจากในสมัยนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่มีลักษณะเป็นการแบ่งสังคมสมัยกลางกับสมัยใหม่ของรัสเซีย พวกชนชั้นสูงต้องเปิดทางให้ระบอบราชการเป็นตัวแทนแห่งอำนาจและสิทธิขาด การปฏิรูปช่วยเร่งให้เกิดขบวนการปฏิวัติ สมัยปฏิวัติอุตสาหกรรมก็ทำความเจริญก้าวหน้าอย่างมากแม้ในส่วนพระองค์ของชาร์อเล็กซานเดอร์จะมีได้ทรงมีความเข้มแข็งเท่าใดนัก แต่ผลงานของพระองค์ก็เทียบได้กับพระเจ้าชาร์ปีเตอร์มหาราชและพระเจ้าชาร์องค์อื่น ๆ พระองค์อาจจะไม่ประสบความสำเร็จแต่ก็ทรงมีผลงานหลายอย่าง การดำเนินการหลายอย่างเป็นการมุ่งปลดปล่อยโดยมิได้วางแผนงานที่รัดกุม และมักจะมีช่องว่างเสมอระหว่างกฎหมายและผู้ปฏิบัติทำให้มีลักษณะเป็นว่าของใหม่และของเก่าดำเนินไปเป็นเส้นคู่ขนาน การเปลี่ยนแปลงไม่สมบูรณ์แต่ก็ไม่เดินถอยหลังและระบอบชารก็เริ่มเสื่อมลง

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปนี้อาจสรุปได้ว่าไม่ทำความพอใจให้ใครเลย พวกอนุรักษนิยมต่อต้านทุกเหตุการณ์ ชาวนาชาวไร่รู้สึกว่าคุณตกอยู่ในสภาพแย่กว่า ถูกรุกรอนสิทธิ พวกเสรีนิยมต้องผิดหวังต่อแนวทางปฏิรูปที่กลับย้อนกลับไปเป็นการบีบบังคับและพวกนักปฏิวัติก็เริ่มวางแผนทำลายสังคมชาร์ให้สิ้นซาก

การเกษตรกรรมยังคงล่าหลัง ผลผลิตคงตัว ชาวนาชาวไร่ยังคงโง่เขลา ไม่มีทุน
เกิดความอดอยากในขณะที่ยุคอุตสาหกรรมโรงงานได้เริ่มสร้างปัญหาเศรษฐกิจและสังคมใหม่ขึ้นใน
เมือง ยิ่งไปกว่านั้นก็คือการปฏิรูปใหญ่ก็เป็นไปอย่างช้า ๆ และไม่ได้มีที่ท่าว่าจะอำนวยความสะดวก
ให้แก่ชนชั้นส่วนใหญ่ในสังคมเลย

พวกวิจารณ์รัฐบาลมากที่สุดก็คือพวกปัญญาชน (intelligentsia) เป็นคนกลุ่มเล็ก ๆ
ในกลุ่มชนชั้นสูง และชนชั้นกลางในเมืองที่ได้รับการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย มีแนวคิดเสรีนิยมหรือ
สังคมนิยม และเป็นผู้ให้ความสนใจในปัญหาสังคมอย่างยิ่ง แต่มีข้อสังเกตว่าเป็นพวกที่มีโอกาส
สัมผัสชีวิตของชาวรัสเซียส่วนใหญ่้น้อยมาก ขาดประสบการณ์ทางการเมืองเรียกตัวเองว่า "The
Populists" หรือ Narodniks ได้ชื่อมาจาก v narod (ไปสู่ประชาชน) การเคลื่อนไหว
ของกลุ่มนี้รุนแรงที่สุดในช่วงปี 1870 ภายใต้อิทธิพลของอเล็กซานเดอร์ เฮอร์เซน (Alexander
Herzen) และ เอ็น จี เชอร์นีย์เยฟสกี (N.G. Chernyshevsky) ซึ่งเสนอให้นักศึกษาและผู้
เข้าใจในอุดมการณ์ออกไปสอนอุดมการณ์ปฏิวัติสังคมนิยมให้กับชาวนาชาวไร่ในชนบท แต่ผลที่ได้
รับไม่เป็นดังหวัง เพราะสิ่งที่ชาวนาชาวไร่ต้องการคือที่ดินไม่ใช่แนวคิด สิ่งที่นารถนิยมประสบ
ความสำเร็จจึงมีอย่างเดียวคือการได้มีส่วนสร้างผู้นำที่ดีได้มีบทบาทสำคัญมากในสมัยปฏิวัติต่อมา
สมาคมลับเพื่อการปฏิวัติมีเป็นอาทิ ("Zemlyai Volya" (ที่ดินและเสรีภาพ) ค.ศ. 1867 และ
"Narodnaya Volya" (อุดมการณ์ประชาชน) ค.ศ. 1879) เทียบของสมาคมก็คือหัวหน้าหน่วย
ตำรวจลับเมื่อปี 1878 ข้าหลวงใหญ่แห่งคาร์กอฟเมื่อปี 1879 และรายสุดท้ายที่ต้องใช้ความพยายาม
หลายครั้งหลายหนก็คือพระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 2 เอง

ปฏิวัติในโปแลนด์ ค.ศ. 1863

การปฏิวัติที่มีอิทธิพลต่อความคิดของชาวรัสเซีย

ความคิดแนวชาตินิยมในโปแลนด์แพร่ขยายออกไปอย่างรวดเร็วตลอดศตวรรษที่ 19
มีการเรียกร้องอิสรภาพและจัดให้เขตแดนเท่าที่เคยมีอยู่ก่อนการแบ่งแยกในศตวรรษที่ 18 ความ
ไม่พอใจทวีสูงขึ้นตามแรงกดดันทางเศรษฐกิจ และผู้ต้องการการปฏิรูปมากที่สุดก็คือพวกเจ้าของ
ที่ดินโปแลนด์ และพระในนิกายโรมันคาทอลิก

สำหรับพระบรมราชโองบายของอเล็กซานเดอร์ในสมัยแรกก็คือการรักษาระเบียบในสังคม และต่อต้านขบวนการชาตินิยมทุกชนิด รวมทั้งเห็นว่าดินแดนทางตะวันตกนั้นมีความสำคัญและจำเป็นต้องรักษาไว้เพื่อความปลอดภัยจากจักรวรรดิ

นักโทษการเมืองได้รับการปลดปล่อย กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสมัยนิโคลัสที่ 1 เริ่มมีการหย่อนคลาย มีการประนีประนอมกับนิกายโรมันคาทอลิก มีการตั้งสภาท้องถิ่น เปิดให้มีการศึกษาตามแบบโปลิช และมีกิจกรรมการเมืองตามแบบสังคมนิยม แต่การประนีประนอมดังกล่าวนี้ยังไม่เพียงพอสำหรับโปลิชรักชาติ การเดินขบวนของพวกชาตินิยมก่อตัวและเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ ระหว่างปี 1760-1863 และเมื่อถึงมีการปะทะกับตำรวจก็จำเป็นต้องมีการประกาศกฎอัยการศึก

พระเจ้าซาร์ยังคงยืนยันการปฏิรูปแต่ก็ยืนยันด้านพวกชาตินิยมด้วย พวกผู้นำขบวนการถูกส่งไปประจําในกองทัพ เกิดการลุกฮือขึ้นทั่วไปในโปแลนด์ในเดือนมกราคม 1863 สงครามกองโจรเริ่มขึ้นจนถึงปี ค.ศ. 1865

ฝ่ายปฏิวัติโปแลนด์ประสบความพ่ายแพ้ เนื่องจากผู้นำขาดประสบการณ์และไม่ได้รวมกันมั่นคง พวกชาวไร่ชาวนามีส่วนร่วมน้อยมาก นักศึกษาและคนชั้นกลางจำนวนเพียง 10,000 คน ที่รวมกันก่อการต้องเผชิญกับกองทหารรัสเซียถึง 80,000 คน โดยได้รับการสนับสนุนจากปรัสเซีย ออสเตรีย แต่บริเทนนกับฝรั่งเศสหันไปสนับสนุนโปแลนด์

ปฏิวัติในโปแลนด์มีผลทำให้พระเจ้าซาร์ทรงเปลี่ยนนโยบาย ทรงเห็นว่าการประนีประนอมไม่ได้ผล แต่จะต้องลงโทษชนชั้นสูงโปแลนด์และพระโรมันคาทอลิก ส่วนการเอาชนะชาวนาชาวไร่จะใช้วิธีการปฏิรูปที่ดินและโปแลนด์จะต้องถูกควบคุมให้เป็นรัสเซียทั้งหมด

ในปี ค.ศ. 1863 โปแลนด์ก็ถูกลบชื่อและเข้าร่วมอยู่ในจักรวรรดิเป็นเขตแดนวิสตุลา อยู่ภายใต้การดูแลของข้าหลวงใหญ่ ผู้ก่อการกบฏและผู้นำถูกลงโทษ บ้างก็ถูกประหารชีวิต ถูกส่งไปไซบีเรีย ที่ดินถูกริบและวัดแคทอลิกถูกปิดและบังคับให้ใช้ภาษารุสเซียเป็นภาษาราชการ

ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปที่ดินในปี ค.ศ. 1864 โปลิชเซอร์ฟก็ได้รับการปลดปล่อยมีสิทธิเข้าซื้อที่ดินราคาถูกกว่าที่จัดสรรในรัสเซีย ทำให้ดูเหมือนว่าพวกชาวไร่ชาวนาโปลิชเป็นฝ่ายได้รับรางวัลในขณะที่พวกเจ้าของที่ดินต้องถูกลงโทษเพราะต่อต้านอเล็กซานเดอร์

การปฏิวัติในโปแลนด์และการที่มีผู้พยายามลอบปลงพระชนม์มาหลายครั้งทำให้พระเจ้าชาร์ล เล็กซาน เดอร์ต้องทรงเปลี่ยนอุดมการณ์เสรีนิยมมาเป็นการกดให้อยู่ในพระราชอำนาจในตอนครึ่งหลังแห่งรัชสมัย

ฟินแลนด์

ในฟินแลนด์ ก็เช่นเดียวกันกับในโปแลนด์ ที่พวกชาตินิยมพากันเรียกร้องออกจากจักรวรรดิรัสเซียพวกเสรีนิยมเรียกร้องการปฏิรูปและระบบการปกครองที่มีผู้แทน พระเจ้าชาร์ทรงยืนยันการปกครองแบบเดิม แต่ต้องการการปฏิรูปบางส่วนและให้มีการพัฒนาการทางเศรษฐกิจโดยทั่วไป อาจกล่าวได้ว่าทรงประสบความสำเร็จมากกว่าในโปแลนด์ มีการวางรางรถไฟ การใช้เรือไอน้ำ ปรับปรุงงานเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม ถึงกระนั้นพวกฟินนิกก็ไม่หยุดยั้งที่จะเรียกร้องเอกราชให้ได้

สภาโตเอทของฟินแลนด์นั้นไม่เคยมีการประชุมเลยตั้งแต่ปี ค.ศ. 1809 เนื่องจากพระเจ้าชาร์ไม่ประสงค์ให้มีการปกครองตนเอง เพราะกลัวดินแดนอื่น ๆ ในจักรวรรดิจะพากันเรียกร้องบ้าง แต่ในปีค.ศ. 1864 ก็ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาโตเอท พวกฟินนิกได้ปกครองตนเองตามรัฐธรรมนูญ

นโยบายต่างประเทศ

กิจกรรมต่างประเทศที่พระเจ้าชาร์ เล็กซาน เดอร์ทรงเกี่ยวข้องด้วยเป็นเรื่องแรกก็คือการยุติสงครามไครเมีย หลังจากนั้นทรงต้องการสันติภาพ ซึ่งจบลงด้วยการแยกรัสเซียออกอยู่โดดเดี่ยว ทั้งนี้ เพราะความสงบเท่านั้นที่รัสเซียจะมีเวลาปรับปรุงและสร้างสรรค์ระเบียบใหม่ในประเทศ ตลอดจนทรงเห็นว่าสงครามจะเป็นเครื่องกระตุ้นแนวปฏิบัติ ดังนั้น จึงควรป้องกันไว้ก่อนอย่างไรก็ตาม ถึงแม้พระเจ้าชาร์จะต้องการสันติภาพก็ทรงหลีกเลี่ยงไม่พันการทำสงครามตุรกีในตอนปลายรัชสมัย รวมทั้งด้านความทะเยอทะยานของนายทหารและข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ ก็ได้เริ่มแพร่อิทธิพลเข้าไปในเอเชียตอนกลางและตะวันออกไกลจนต้องเกิดการขัดแย้งกับจักรวรรดินิยมอื่น ๆ โดยอย่างยิ่งในบริเตน

การแผ่ขยายอำนาจเหล่านี้มิได้มีการเตรียมการ ตรงกันข้ามก็คือพระเจ้าซาร์เองก็มิได้ทรงมีอำนาจเหนือข้าราชการเหล่านี้ ต้องเข้าสู่สงครามตุรกีซึ่งที่ไม่ทรงประสงค์จะทำเช่นนั้น เนสเซลโรด (Nesselrode) ถูกปลดออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศ ผู้ที่ได้เป็นแทนก็คือ กอร์ชากอฟ (Gorchakov) จัดการยกเลิกสนธิสัญญาพันธมิตรกับออสเตรีย กลับหันไปสร้างทางไมตรีกับรัสเซีย และเตรียมการสร้างทางไมตรีกับฝรั่งเศส บริเทนเริ่มระแวงรัสเซียมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะในสมัยที่ดิสราเอลี (Disraeli) เป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ

ตะวันออกไกล

ความพ่ายแพ้ในสงครามไครเมียทำให้เกิดการแผ่อิทธิพลทางตะวันตกหยุดชะงักลงแต่จากการปฏิวัติ ค.ศ. 1863 ก็ทำให้ฐานะของรัสเซียในโปแลนด์มั่นคงขึ้น รวมทั้งการสร้างทางรถไฟและพัฒนาทางการเศรษฐกิจก็ทำให้อิทธิพลของรัสเซียแพร่ไปทางตะวันออกในคริสต์ศตวรรษที่

19

สงครามในช่วงปี 1840 นั้นเป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงความอ่อนแอของจีน พระเจ้าซาร์นิโคลัส ทรงแต่งตั้ง เอ็น มูราฟเยฟ (N. Muravyev) เป็นข้าหลวงใหญ่ประจำไซบีเรียตะวันออกในปี 1847 และมีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินการเปิดการค้ากับจีน มูราฟเยฟไม่สนใจสนธิสัญญาเนอชิงสก์ (Treaty of Nerchinsk) ค.ศ. 1689 ซึ่งตกลงยกบริเวณแม่น้ำอามูร์ให้จีน ตั้งเมืองนิโคเลบสก์ (Nikolavsk) บนฝั่งแม่น้ำอามูร์ยี่ดะชะลินและส่วนหนึ่งของเกาหลี สนับสนุนให้ประชาชนไปตั้งถิ่นฐานที่นั่น ระหว่างสงครามไครเมียที่ยืดบริเวณแม่น้ำอามูร์ทั้งหมดโดยไม่สนใจคำคัดค้านของจีน ทั้งนี้ ก็เพื่อเป็นการตัดกำลังอังกฤษ และฝรั่งเศสในตะวันออกไกล จนถึงสมัยแห่งข้อตกลงเอกุน ค.ศ. 1858 จีนถูกบังคับให้ยอมรับอิทธิพลของรัสเซียทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำอามูร์และได้รับสิทธิพิเศษในการทำการค้าด้วยข้อตกลงดังกล่าวนี้ถูกย้ำอีกครั้งหนึ่งในสนธิสัญญาปักกิ่ง ค.ศ. 1860 มีการตั้งกองเรือรัสเซียและเมืองท่าวลาดิวอสต็อก (Vladivostok = eord of the East) รัสเซียได้ครอบครองทั้งสองฝั่งของแม่น้ำอามูร์ เมืองท่าชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก และผลประโยชน์ที่ได้รับทางเศรษฐกิจในจีน นอกจากนี้ ก็มีการปรับปรุงเกี่ยวกับเส้นทางพรมแดนเตอร์กีสถานใหม่ระหว่างรัสเซียและจีน

การขายอลาสก้า ค.ศ. 1867

รัสเซียเริ่มขยายอิทธิพลเข้าไปในคาบสมุทรคัมชัตคาและหมู่เกาะคูริลพยายามจะเปิดการค้ากับญี่ปุ่น แต่ไม่ประสบความสำเร็จจนเมื่อได้มีการตกลงทำสนธิสัญญาชิโมดะ ค.ศ. 1855 ซึ่งได้ให้สิทธิรัสเซียอย่างเต็มที่ ได้สิทธิครอบครองตอนเหนือของหมู่เกาะคูริลในขณะที่เริ่มรุกเข้าไปในอลาสก้า ในรัชสมัยปีเตอร์มหาราชได้ให้ไวตัส เบริง (Vitus Bering) ทำการสำรวจเข้าไปถึงหมู่เกาะอลิวเซียนและอลาสก้า สมัยพระเจ้าซาร์ปอลก็ได้มีการจัดตั้งบริษัทการค้ารัสเซีย-อเมริกันทำการค้าทางภาคตะวันออกของทวีปอเมริกาเหนือจนถึงแคลิฟอร์เนีย ในสมัยพระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 1 ทรงอ้างสิทธิครอบครองชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก จนถึงบริเวณเส้นรุ้งขนานที่ 51 ซึ่งการเข้ามายุ่งเกี่ยวทางภาคเหนือของมหาสมุทรแปซิฟิกของรัสเซียนี้ทำให้อเมริกา สเปน และอังกฤษหวาดระแวง ประธานาธิบดีมอนโรได้นำเรื่องนี้เข้าเสนอที่ประชุมสภาองเกรสเมื่อปี 1823 ในขณะที่เดียวกับที่พระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ทรงขยายดินแดนเพิ่มขึ้นถึงเส้นรุ้งขนานที่ 54 องศาเหนือ

อย่างไรก็ตาม ในระหว่างสมัยสงครามไครเมีย รัสเซียก็ต้องตัดสินใจขายอลาสก้าให้กับสหรัฐอเมริกา 7,200,000 เหรียญ ซึ่งเห็นเป็นเรื่องน่าคิดในปัจจุบันว่าถ้ารัสเซียไม่ตัดสินใจขายอลาสก้าในขณะนั้น อลาสก้าก็คงจะกลายเป็นดินแดนไซบีเรียในทวีปอเมริกาเหนือและอลาสก้าก็คงจะไม่มีฐานะเป็นรัฐที่ 49 ของสหรัฐอเมริกาดังที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

สงครามรัสเซีย-เตอร์กี ค.ศ. 1877-1878

ในปี 1875 บอสเนียและเฮอเซโกวีนาของตุรกีก่อการปฏิวัติ ฝ่ายเซอร์เบียและมอนเตเนโกร หวังการสนับสนุนจากรัสเซียจึงเข้าร่วมด้วยเมื่อปี ค.ศ. 1876 ต่อมาบุลกาเรียก็ปฏิวัติบ้างเตอร์กีปราบปรามอย่างรุนแรง ทำให้หลายฝ่ายตกใจและเป็นการปลุกนโยบายแพน-สลาฟ (pan-slav) ให้รุนแรงขึ้น พระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์และที่ปรึกษาของพระองค์พยายามผ่อนคลายสถานการณ์ในขณะที่พวกรักชาติเริ่มเกณฑ์ทหาร รวบรวมเงินส่งไปช่วยเซอร์ฟและบุลการ อเล็กซานเดอร์ทรงพยายามเรียกร้องให้ยุติสงครามก็พอดีเซอร์ฟกำลังแพ้ และสุดท้ายเองก็ปฏิเสธข้อเสนอ สงครามจึงเริ่มขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1877

กองทัพรัสเซียในขณะนั้นอยู่ในสภาพสับสน และขาดระเบียบ ทางฝ่ายตุรกีก็ป้องกันเพลพนา (Plevna) อย่างแข็งขัน ได้ส่งกองเรือมายังกรุงคอนสแตนติโนเปิล บังคับให้รัสเซียหยุดอยู่นั้น ออสเตรียก็เตรียมตัวเข้าสู่สงครามด้วยในที่สุดต้องลงนามในสนธิสัญญาซานสตีฟาโน ค.ศ. 1878 ตกกลงให้รัสเซียได้เบรสซาราเบีย บุลกาเรียได้เป็นเอกราชโดยหวังว่าจะให้อยู่ภายใต้อิทธิพลของรัสเซีย

มหาอำนาจอื่น ๆ มีอาทิบริเทนไม่เห็นด้วย เรียกร้องให้มีการแก้ไขสนธิสัญญา ซานสตีฟาโน อเล็กซานเดอร์ทรงยอมตกลงที่เบอร์ลิน ค.ศ. 1878 โดยมีบิสมาร์คเข้ามาช่วยจัดแจงด้วย รัสเซียได้เอเซียน้อยจากเตอร์กี และได้เบรซาราเบีย ให้เซอร์เบียเป็นเอกราชรับรองฐานะของมอนเตเนโกรและรูมาเนีย แต่ให้ลดดินแดนของบัลกาเรียลง บริเทนได้ไชนั๊สจากตุรกี ออสเตรียได้บอสเนียและเฮอเซโกวีนา ซึ่งจากการแบ่งสันปันส่วนตามข้อตกลงนี้เองที่นำไปสู่เหตุการณ์สงครามโลกเมื่อปี ค.ศ. 1914

ข้อตกลงที่เบอร์ลินในปี ค.ศ. 1878 นี้เองที่แสดงถึงความถอยเกียรติกฎมของรัสเซีย ภายใต้อำนาจของมหาอำนาจยุโรป แต่ผลก็มีที่รัสเซียได้บายูมและคาร์ส ไปจดภาคตะวันออกของทะเลดำ และทางภาคตะวันตกก็ได้เบรซาราเบีย จากผลของสงครามนี้ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือความเติบโตใหญ่ของขบวนการปฏิวัติ⁸

ผลกระทบทางความคิดของชาวรัสเซีย

ผลจากการปฏิวัติไปแล่นคั้นนี้ได้มีการพัฒนาแนวคิดทางการเมืองของพวกเขาหัวรุนแรงอย่างมาก ที่มีชื่อเสียงที่สุดก็คือ เซอร์เซน (Herzen) ซึ่งสนับสนุนโบล แต่ประชากรส่วนใหญ่ยังคงเป็นฝ่ายรัฐบาลเกิดความรู้สึกตื่นตัวกับการที่ชาวโบลลุกขึ้น เรียกร้องเส้นเขตแดนเดิมโจมตีทหารรัสเซียซึ่งกำลังหลบอยู่ในค่าย รวมทั้งการที่ฝรั่งเศสและอังกฤษเข้ามายุ่งเกี่ยวในวงการทูตระหว่างประเทศเหล่านี้ทำให้ชาวรัสเซียเกิดความรู้สึกรักชาติมากขึ้น แนวคิดเริ่มเอียงไปทางขวาจัดประชาชนเห็น ความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะสร้างหลักอันมั่นคงขึ้นมาต่อต้านการลุกฮือของชาวโบล

⁸D.M. Sturley, *op. cit.*, p. 182.

และสถาบันที่เขาต้องการจะหนุนก็คือรัฐบาลของพระเจ้าซาร์เอง ตั้งแต่เสด็จขึ้นครองราชย์ก็ทรง
ตกอยู่ท่ามกลางคณะรัฐบาลที่มีทั้งพวกอนุรักษนิยมและกลุ่มเสรีนิยม แต่ภายหลังปี ค.ศ. 1863
แล้ว พวกอนุรักษนิยมก็เริ่มเป็นฝ่ายมีชัย การปฏิรูปในสมัยพระเจ้าซาร์ก็เริ่มสะดุดชะงักลง ในไม่
ช้าพวกอนุรักษนิยมก็กลายเป็นฝ่ายสำคัญที่จะเข้ามาจัดการเกี่ยวกับการปฏิรูป

ปฏิกริยาต่อต้านอนุรักษนิยม

พลังของฝ่ายอนุรักษนิยมเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก ภายหลังเหตุการณ์พยายามลอบปลง
พระชนม์พระเจ้าซาร์ นักศึกษาหนุ่มชื่อคิมทรี คาราโคซอฟ (Dmitri Karakozov) เมื่อวันที่ 16
เมษายน 1866 เนื่องจากคาราโคซอฟดำเนินงานในนามขององค์การนักศึกษา พวกอนุรักษนิยมก็
ถือโอกาสโยนความผิดทั้งหมดให้กับการจัดระบบนักศึกษาตามแนวการปฏิรูปใหม่ พระเจ้าซาร์อเล็ก
ซานเดอร์เองก็ทรงตกพระทัยในเหตุการณ์นี้ รวมทั้งยังไม่ลืมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระ
บิดาคือพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 1 ได้ทรงตัดสินพระทัยในทันทีว่า "นักศึกษาจะต้องได้รับการศึกษา
ตามหลักของศาสนา นับถือความมั่นคงและให้รู้จักหลักฐานแห่งระเบียบสังคม"

รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาในขณะนั้นคือ เคานต์ อเล็กซานเดอร์ โกลอฟนิน (Ale-
xander Golovnin) ถูกถอดออกจากตำแหน่ง ผู้ได้เป็นแทนคือ เคานต์ คิมทรี เอ. ตอลสตอย
(Dmitri A. Tolstoy) ซึ่งมีตำแหน่งเดิมคือ Over Procurator ของ Holy Synod เข้า
ราชการอื่นที่ถูกระแวงว่าเป็นพวกเสรีนิยมก็ถูกถอดออกเช่นเดียวกัน

เคานต์ ตอลสตอย ดำเนินนโยบายที่ใช้ "การศึกษาเพื่อสกัดกั้นการปฏิวัติ" เขาเห็น
ว่าวิชาวิทยาศาสตร์เป็นวิชาที่สอนให้เด็กมีความคิดโง่ ๆ สิ่งที่น่าเป็นกว่าก็คือการเรียน ภาษากรีก
ละติน และคณิตศาสตร์เท่านั้นที่จะช่วยให้นักมีจิตใจมั่นคงและสงบ ดังนั้น โดยไม่ฟังความเห็น
ส่วนใหญ่ของสมาชิกสภาแห่งชาติ ตอลสตอยก็จัดดำเนินการมัธยมศึกษาใหม่ในปีค.ศ. 1871
กำหนดให้เรียนภาษาละตินและภาษากรีกถึงวันละ 2 ชั่วโมง เลิกเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ส่วน
ประวัติศาสตร์ ภาษาใหม่ ๆ และวรรณคดีก็ถูกจำกัดเวลาลง⁹

⁹ Sydney Harcave, op. cit., pp. 298-299

นอกจากนี้ ตอลสตอยก็ส่งคนส่งไปถึงโรงเรียนต่าง ๆ ที่จัดตาม Zemstvo แนวคิดแบบเสรีนิยมถูกห้ามขาด ตอลสตอยพยายามจะคุมไปถึงชั้นมหาวิทยาลัยแต่ไม่สำเร็จ ผลงานของเขามีผู้วิจารณ์ว่าเหมือนหน้าที่ยองสุนัขที่ผู้าระบบเก่า
อุดมการณ์อนุรักษนิยม

ภายหลังปี 1863 เป็นต้นมานั้นมีข้อสังเกตว่าแนวคิดรุนแรงของพวกเรดิคัล (radicals) . นั้นก็กลับรุนแรงขึ้นเป็นการปฏิภาคกับการกดขี่จากรัฐบาลและนิกายออร์ทอดอกซ์กึ่งกลางระหว่างแนวคิดรุนแรงของทั้งสองฝ่ายก็คือฝ่ายเสรีนิยม

องค์พระเจ้าซาร์เองนั้นมิได้ทรงแสดงว่าส่งเสริมแนวคิดแบบใด แต่อุดมการณ์ทั้งมวลแบบอนุรักษนิยมนั้นถูกผลักดันโดยพวกคณะรัฐบาลทั้งสิ้น พวกเหล่านี้มีความเห็นว่าการปฏิรูปทั้งหมดจะต้องถูกยกเลิก และกำหนดแนวนโยบายใหม่ที่เน้น

1. การพิทักษ์ราชบัลลังก์และศาสนาออร์ทอดอกซ์
2. สร้างความมั่นคงให้ระเบียบแบบนิยมรัสเซีย รักษาคุณธรรมแบบเก่าให้คงไว้ต่อ

ด้านอิทธิพลยุโรป

จุดประสงค์เหล่านี้ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าคุณหม่ขู่ด้วยกำลัง แต่จะต้องปฏิบัติด้วยความเกลี้ยกลัว

นักหนังสือพิมพ์อนุรักษนิยมที่มีอิทธิพลมากคนหนึ่งก็คือ ไมเคิล แคทคอฟ (Michael Katkov) บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ Russian Messenger และ Moscow News

คนต่อมาก็คือ นิโคลาส ดานิเลฟสกี (Nicholas Danilevsky) มีผลงานคือ "Russia and Europe" (ค.ศ. 1869) เป็นผู้สนใจในอนุรักษนิยมอย่างเต็มที่ เขารวมระบอบสลาฟนิโวลิสต์ (Slavophilism) เข้ากับระบอบจักรวรรดินิยมและ "ระบอบชาตินิยม" เข้าด้วยกัน โดยให้ความคิดเพิ่มเติมว่าอารยธรรมสลาฟวิคยอมไม่สามารถรวมกับอารยธรรม นอน-สลาฟค ดังนั้น สลาฟที่นำโดยรัสเซียจึงไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่จะต้องหันไปนิยมตะวันตก แต่ควรพยายามรักษาเผ่าพันธุ์สลาฟบริสุทธิ์ไว้ให้แข็งแรงที่สุดเท่าที่ทำได้ในหมู่สลาฟ ช่วยพันธมิตรผู้อ่อนแอให้พ้นจากอิทธิพลต่างชาติร่วมกันสร้างสมพันธ์ประชาชนสลาฟอันยิ่งใหญ่ มีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล

กลุ่มเสรีนิยม

กลุ่มเสรีนิยมนั้นมีความคิดเห็นอยู่กึ่งกลางระหว่างกลุ่มอนุรักษ์นิยมขวาจัด และกลุ่มหัวรุนแรงซ้ายจัด มีความเชื่อในระบบการเลือกตั้งคณะรัฐบาลที่เป็นตัวแทนของประชาชนโดยแท้จริง และมุ่งพิทักษ์สิทธิและหน้าที่ของส่วนบุคคล แม้จะอยู่ในภาวะที่ถูกคุกคามจากทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา แต่สมาชิกของกลุ่มนี้ก็มีจำนวนไม่น้อย ส่วนใหญ่ก็คือพวกที่ได้รับการศึกษา

ลักษณะของคนชั้นกลางในรัสเซียนั้นไม่เหมือนกับชนชั้นกลางในยุโรปตะวันตกอื่น ๆ ในศตวรรษที่ 19 กล่าวคือ พวกชนชั้นกลางในรัสเซียเพิ่งมีขึ้นภายหลังการปฏิรูปส่วนใหญ่เป็นพวกที่ประกอบอาชีพประจำ และจากนักธุรกิจในเมืองจำนวนไม่มาก พวกพ่อค้าเก่า ๆ ที่เคยชินกับระบอบอนุรักษ์นิยมมักไม่สนใจทฤษฎีเสรีนิยม พวกที่สนใจจึงมักเป็นพวกนักธุรกิจใหม่ พวกมหาวิทยาลัยและพวกนักศึกษาในชั้นมัธยมศึกษา รวมทั้งพวกสมาชิกสภาตามท้องถิ่นเท่านั้น จุดประสงค์ของพวกเสรีนิยม จุดประสงค์สำคัญก็คือ การสร้างรัฐบาลที่ได้มาจากการเลือกตั้งและมีรัฐธรรมนูญปกครองประเทศ เหมือนกับที่เคยมีความมั่นใจใจให้เกิดคำขวัญสมัยการปฏิวัติเดือนธันวาคมคือ "Constantine and Constitutions" และที่สำคัญที่สุดก็คือมุ่งที่จะให้ฝ่ายบริหารดำเนินนโยบายเพื่อผลประโยชน์โดยตรงต่อจักรวรรดิมากกว่าอื่นใด จุดสำคัญที่เริ่มต้นเพื่ออุดมการณ์นี้ก็คือใน zemstvo จนถึงปี ค.ศ. 1879 รัฐบาลจึงออกกฎหมายห้ามการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองในเซมสโตโวส์สมาชิกสภาแบบเปิดประชุมลับ ดำรวจจึงเข้าจับกุม ผู้มีบทบาทสำคัญของฝ่ายเสรีนิยมคือ อิวาน ปีทรันเควิช (Ivan Petrunkevich) ถูกจับและถูกเนรเทศ การถูกจับนี้ทำให้กลุ่มเสรีนิยมบางส่วนว่าการต่อสู้โดยไม่ผิดกฎหมายนั้นไม่มีประโยชน์อีกต่อไป บางส่วนนั้นจึงหันไปใช้การต่อสู้แบบพวกนอกกฎหมายแทน

การเคลื่อนไหวของพวกโซเชี่ยลิสต์

กลุ่มหัวรุนแรง ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มหนุ่มหัวรุนแรงที่มุ่งในเรื่องอุดมการณ์ชาตินิยม กับพัฒนาการของการจัดการเกี่ยวกับปัจจัยในการผลิต กลุ่มปัญญาชนเหล่านี้มองเห็นว่าการปฏิรูปของซาร์นั้นเป็นไปในลักษณะผิวเผิน กลุ่มเสรีนิยมก็อ่อนเกินไปจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาพื้นฐานของรัสเซียไปตลอดรอดฝั่ง

ค.ศ. 1864 พวกหัวรุนแรงได้เริ่มจับกลุ่มกันใหม่ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในมอสโคว์ และเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก แต่ทั้งหมดก็ทำได้เพียงการจับกลุ่มกัน เนื่องจากขณะนั้นรัฐบาลได้เริ่มหันไปสู่แนวอนุรักษนิยมขวจำกัด กลุ่มปัญญาชนเหล่านี้จึงต้องหลบหน้าไปจับกลุ่มกันอยู่ต่างประเทศ

ผู้ลี้ภัย (Emigres)

ศูนย์กลางการเผยแพร่ลัทธิสังคมนิยมคือ แหล่งอพยพของผู้ลี้ภัยการเมืองในต่างประเทศ ผู้ที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งก็คือ เฮอร์เซน (Herzen) คำสอนของเขาเผยแพร่มากในหมู่ผู้ลี้ภัย และพวกที่หนีมาจากไซบีเรียไปอยู่ในเมืองต่าง ๆ ในต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเยนีวา ลอนดอน และซูริค กิจกรรมหลักของพวกเหล่านี้ก็คือ การรณบัตถุหาการเมือง ซึ่งจากกิจกรรมนี้ บรรดาเจ้าของประเทศมักไม่ยินดีต้อนรับนัก (ในสวีเดนเซอร์แลนด์เจ้าของห้องเช่ามักติดประกาศว่า : Rooms for rent-no Russians) จำนวนผู้ลี้ภัยทวีขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากนักศึกษานิยมศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างประเทศมากกว่า โดยเฉพาะสตรีที่ต้องการเรียน ทั้งนี้ เพราะในรัสเซียขณะนั้นการศึกษาสตรีได้ถูกปิดกั้น ในซูริคมีผู้ลี้ภัยถึง 300 คน ช่วยกันพิมพ์เอกสารเผยแพร่และส่งไปจำหน่ายแจกจ่ายในประเทศของตน

ระหว่างปี ค.ศ. 1863-73 ผู้ที่มีบทบาทของฝ่ายหัวรุนแรงก็คือ ไมเคิล บุกานิน (Michael Bukanin) และปีเตอร์ ลาฟรอฟ (Peter Lavrov) บุกานินเห็นสมควรที่จะต้องล้มระบอบเก่าด้วยการใช้กำลัง มีผู้นำเพียง 2-3 คน แต่จะสามารถเปลี่ยนรูปแบบทั้งหมดในสังคมโดยสิ้นเชิง บุกานินเป็นพวกขุนนางแต่ได้เข้าร่วมในกิจกรรม เมื่อปี ค.ศ. 1840 เขาถูกจับหลายครั้ง ถูกส่งไปไซบีเรีย แต่หนีมาได้ เมื่อปี ค.ศ. 1861 ไปตั้งศูนย์กลางเผยแพร่ที่เมืองโลคาร์โน ผู้นิยมบุกานินคนหนึ่งคือ ครูหนุ่มในรัสเซียชื่อ เซอร์เจย์ เนชาเยฟ (Sergei Nechaev) ตั้งตนเป็นผู้นำอยู่ในประเทศ ถึงกับตั้งสมาคมลับแต่ถูกจับได้และถูกเนรเทศเมื่อปี 1871 อิทธิพลของบุกานินในรัสเซียพลอยลดลงด้วย ถึงแม้ว่าการเชื่อในแบบการปกครองและแนวคิดรุนแรงของเขาจะยังฝังใจคนบางกลุ่มอยู่

ปีเตอร์ ลาฟรอฟ และสาวกของเขาเชื่อในการปฏิวัติสังคมนิยมว่าจะต้องอาศัยการโฆษณาและการให้การศึกษาโดยพวกปัญญาชนนำไปสอนคนธรรมดาเหล่านั้น ลาฟรอฟ นั้นแต่

เดิมเป็นนายทหารปืนใหญ่และศาสตราจารย์ในวิชาคณิตศาสตร์ในโรงเรียนนายทหาร ต่อมาถูกจับและถูกเนรเทศเพราะแนวคิดทางการเมืองของเขา ระหว่างปีค.ศ. 1868-69 ซึ่งเป็นระยะที่ถูกเนรเทศ เขาได้จัดพิมพ์ Historical Letters ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นคัมภีร์ของพวก "populism" (narodnichestvo) เขาหนีออกจากรัสเซียในปีค.ศ. 1870 ไปอยู่ชิริคและเริ่มงานใหม่ที่นั่น

แนวคิดของลาฟรอฟแพร่หลายมากและมีผู้ปฏิบัติตามนโยบาย "เข้าถึงประชาชน" ด้วยการส่งคนไปตามแคว้นต่าง ๆ เป็นครู-หมอ และอื่น ๆ พร้อมกับแอบเผยแพร่คำสอนของลาฟรอฟไปด้วย ถึงปีค.ศ. 1874 จะมีผู้นิยมแนวป็อบulisต์ถึงเกือบ ๕,๐๐๐ คน แต่งกายแบบชาวนาเดินทางไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วประเทศเพื่อปลุกกระแสวิพากษ์วิจารณ์ของชาวนาเหล่านั้น แต่ในสายตาของชาวนาเหล่านั้นกลับมองนักศึกษาว่าเป็นพวกรุนแรงเลียนแบบต่างประเทศ จึงไม่เกิดความรู้สึกคล้อยตาม จนทำให้ในที่สุดความพยายามของนักศึกษากลุ่มนี้มีที่ท่าว่าจะล้มไปเอง โดยที่รัฐบาลเกือบจะไม่ต้องปราบปรามแต่อย่างใด

ความล้มเหลวของขบวนการป็อบulisต์ทำให้มีองค์การปฏิวัติอื่น ๆ เกิดขึ้นมาอีกโดยมีความเชื่อประการเดียวว่าการเปลี่ยนแปลงจะทำได้ด้วยการล้มล้างรัฐบาลเท่านั้น ผลงานที่จำต้องอาศัยการก่อการร้ายเช่นการลอบฆ่าข้าราชการชั้นสูง ทั้งนี้ เพื่อให้รัฐบาลยำเกรงและจำต้องตอบสนองความต้องการของฝ่ายปฏิวัติ หรือจะไม่มีก็เป็นการเตรียมทางเพื่อการปฏิวัติ การปลุกกระแสมวลชนให้ลุกฮือขึ้นมาต่อต้านนั้นเป็นอันล้มเหลว เพราะฉะนั้นพวกปฏิวัติจะไม่พยายามกระทำการชักชวนซ้ำอีก แต่ก็เชื่อว่าคนเหล่านั้นจะต้องยอมรับระบบที่มีรัฐบาลประชาชนแน่นอน ประชาชนได้เป็นเจ้าของที่ดิน มีระบบสหกรณ์ที่จะต้องตั้งขึ้นภายหลังการล้มล้างรัฐบาลเก่าแล้ว

สมัยแห่งการลอบฆ่า

ในค.ศ. 1876 ได้มีการจัดกลุ่ม "Land and Freedom" ซึ่งกลายเป็นการเริ่มสมัยการลอบสังหาร ซึ่งต่อมาแบ่งแยกกลุ่มออกเป็นกลุ่ม "People's will" ซึ่งอุทิศตนเองให้กับการลอบฆ่าข้าราชการให้มากที่สุด ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1878 สาวน้อยนางหนึ่งคือ วีราซาซูริช (Vera Zasurich) ได้ทำร้ายนายพล เอฟ. ทรีปอฟ (F. Trepov) ผู้บังคับการตำรวจ

ในกรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก ในวันที่ 16 สิงหาคม ในปีเดียวกัน เซอร์เจย์ คราฟชินสกี (Sergei Kravchinsky) ลอบยิงหัวหน้าตำรวจคือนิโคลัส เมเซนตซอฟ (Nicholas Mezentsov) แล้วหนีไปต่างประเทศ เดือนกุมภาพันธ์ 1879 ข้าหลวงใหญ่ คากอฟ (Kharkov) ก็ถูกฆ่าหลังจากนั้นก็ระบุเหยื่อรายต่อไปว่าจะต้องเป็นองค์พระจักรพรรดิเอง มีการฝังระเบิดที่ห้องเสวยในพระราชวังฤดูหนาว เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1880 ระเบิดสังหารบรรดานายทหารและตำรวจรักษาวัง แต่พระจักรพรรดิทรงรอดไปได้ เนื่องจากพระเจ้าซาร์ทรงมีวพระหัตถ์รอแขกอยู่นอกห้องนั้น

"เผด็จการด้วยหัวใจ"

ระหว่างปีช่วง 1870 นั้น รัฐบาลก็เริ่มตระหนักว่าไม่ได้รับความนิยมนอกจากประชาชนเนื่องจากเมื่อรัฐบาลให้สิทธิการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญแก่บุลกาเรีย ในประเทศรัสเซียก็เกิดการเรียกร้องระบอบนั้นขึ้นมาบ้าง เคานต์ตอลสตอยพยายามปิดกั้นความต้องการเหล่านั้นทุกวิธีทางจนแม้ในกลุ่มอนุรักษนิยมเองก็มีผู้ไม่เห็นด้วยกับนโยบายของตอลสตอย และในหมู่นักศึกษาก็เริ่มมีการเคลื่อนไหว

ภายในวังก็เกรงว่าถ้าบีบคั้นมาก ประชาชนก็คงจะต่อต้าน ทางที่จะดำเนินนโยบายจึงควรใช้สายกลางถ้ารัฐบาลทำได้ พวกกลุ่มปฏิวัติก็จะหมดคนสนับสนุนไปเอง ด้วยเหตุนี้เล็กซานเดอร์จึงยอมรับนโยบายซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า "เผด็จการด้วยหัวใจ" มีการจัดตั้งคณะกรรมการสูงสุด มีหัวหน้าซึ่งนิยม "การใช้อำนาจแบบกึ่งเผด็จการ" คือเคานต์ ไมเคิล ลอริส เมลิคอฟ (Count Michael Loris Melikov)

การดำเนินนโยบายใหม่

ภายในเวลา 6 เดือนที่ได้รับการแต่งตั้งคือเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 1880 ลอริส-เมลิคอฟ และคณะก็เริ่มงานสำคัญคือการผ่อนคลายนโยบายความตึงเครียด ตอลสตอยถูกปลดออกจากตำแหน่ง แต่งตั้งอังเดร ซูบารอฟ (Andrei Subarov) ซึ่งมีแนวโน้มสายกลางขึ้นแทน หน่วยงาน "Third section" และ "Corps of Gendarmes" ถูกจัดให้ไปอยู่ภายใต้การปกครองของกระทรวงมหาดไทย แต่งตั้งวยาเชสลาฟ เฟลฟ์เว (Vyacheslav Plehve) เป็นผู้ดูแลงาน

คำร้องทั้งหมด พวกที่มีแนวโน้มปฏิวัติถูกจับกุมและถูกลงโทษ

เมลิคอฟเรียกเสียงสนับสนุนจากประชาชนด้วยการประกาศนโยบายหรือแผนการปฏิรูป เมื่อต้นสมัยใหม่ขึ้นมา มีการตั้งคณะที่ปรึกษาจากตัวแทนสภาเซมสโตโวสและคูมาในเมืองเพื่อทำหน้าที่ทางด้านนิติบัญญัติต่อไป ซึ่งแม้แผนงานนี้จะมีได้มุ่งหมายถึงการมีการร่างรัฐธรรมนูญโดยตรง แต่ก็มีลักษณะการร่างกฎหมายที่จะเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐบาลและประชาชนรวมทั้งเพื่อให้ได้มีการรับฟังมติมหาชนอีกสถานหนึ่งด้วย

ถึงฤดูร้อน ปี 1880 เมลิคอฟก็แถลงว่างานของเขาใกล้จะสำเร็จแล้ว ตัวเขาเองจึงได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีมหาดไทยและทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าจักรพรรดิ

ผลงานของเมลิคอฟมีที่ท้าวว่าจะเรียกคะแนนนิยมจากประชาชนได้ แต่ถึงกระนั้นฝ่ายนิยมปฏิวัติก็ยังไม่พอใจ พวกนี้ยุติการเคลื่อนไหวอยู่ระยะหนึ่ง เนื่องจากหัวหน้าหลายคนถูกจับ หรืออาจจะเป็นการยับยั้งเพื่อคู้ท่าทีของวิธีการ "เผด็จการด้วยหัวใจ" ก็ได้ เมื่อปรากฏผลว่าระบบนี้ไม่ได้สนองความต้องการของพวกตน ก็หันกลับไปหานโยบายรุนแรงคือ คราวนี้เจาะตัวพระเจ้าซาร์เป็นเป้าโดยตรง และเห็นว่าการปลงพระชนม์พระเจ้าซาร์เท่านั้นที่จะเป็นแทนทางอันถูกต้องของการดำเนินการปฏิวัติ

ฝ่ายผู้นิยมการก่อการร้ายนี้พยายามอยู่หลายเดือนที่จะสังหารพระเจ้าซาร์ให้ได้ ใช้วิธีฝังระเบิดที่ทางถนนที่รถพระที่นั่งจะผ่านบ้างแต่ไม่สำเร็จ ในที่สุดก็ใช้วิธีวางระเบิดในวันที่ 13 มีนาคม 1881 อิกนาเดียส กริเนวิทสกี (Ignatius Grinevitsky) ก็ทำได้สำเร็จ พระเจ้าจักรพรรดิก็ทรงถูกลอบปลงพระชนม์ และพวกปฏิวัติก็มีความพอใจที่ผลงานของตนบรรลุเป้าหมาย¹⁰

อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าการลอบปลงพระชนม์พระเจ้าซาร์นั้นเป็นวันเดียวกับที่ทรงลงพระนามใน "ukaz" ให้มีการตั้งสมาชิกสภาเพื่อเป็นที่ปรึกษาของเมลิคอฟซึ่งมีความเห็นว่าการปฏิวัตินั้นไม่อาจยุติได้ด้วยการใช้กำลังอย่างเดียว เพราะพวกปฏิวัตินั้นมีทั้งพวกหัวรุนแรงและพวกที่หัวอ่อนที่ไม่พอใจระบอบเอคาธิปไตยด้วย รัฐบาลจึงควรจัดการอ้อมๆโดยใช้รัฐธรรมนูญเป็นสื่อกลาง ถ้าทำสำเร็จ พวกหัวอ่อนก็จะหันมาเป็นฝ่ายรัฐบาล การลอบปลงพระชนม์พระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 2 ก็คือการยุติความพยายามที่จะสร้างรัฐธรรมนูญดังกล่าว เนื่อง

¹⁰ Ibid., p. 306

จากพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ที่ 3 ไม่ทรงเห็นด้วย รวมทั้ง "ukaz" ที่ลงพระนามโดยพระเจ้าซาร์
อเล็กซานเดอร์ที่ 2 นั้นมิได้มีโอกาสดอกสู่สายตาของสาธารณชนเลย¹¹

---

¹¹ Samuel Hendel, The Soviet Crucible (New Jersey : D. Van
Nostrand Company Inc., 1967) p.21

สรุปท้ายบทที่ 16

1. พระเจ้าซาร์นิโคลัสทรงนำประเทศเข้าสู่สงครามไครเมีย ค.ศ. 1835 โดยมีได้ทรงคำนึงถึงมติมหาชนแต่ประการใด ผลจึงทำให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้สถาบันกษัตริย์ดำรงอยู่ได้โดยเฉพาะคือการปลดปล่อยเซอร์ฟ ค.ศ. 1861 แต่จากผลกลับทำให้ชาวนาคกอยู่ภายใต้อิทธิพลของ "commune" หมู่บ้าน
  2. การปรับปรุงกองทัพ ลดเวลาประจำการจาก 25 ปี เหลือเพียง 16 ปี ยกเลิก military colonies เปิดรับนักเรียนนายทหารเฉพาะลูกขุนนางเท่านั้น
- การลดหย่อนระบบ เซนเซอร์

เกิดฝ่ายต่อต้าน

- 2.1 ชาวนาชาวไร่ที่ไม่พอใจในสถานะใหม่
  - 2.2 พวกเสรีนิยมเห็นว่าเป็นการปฏิรูปที่มีลักษณะบีบบังคับ
  - 2.3 อนุรักษ์นิยมไม่พอใจการเปลี่ยนแปลง
  - 2.4 พวกปัญญาชน : Populists หรือ Narodniks, Socialists, Emigres
3. พระเจ้าซาร์ถูกลอบปลงพระชนม์ 13 มีนาคม 1881

คำถามทบทวน

1. เพราะเหตุใดการปฏิรูปจึงไม่ประสบผล
2. จงอภิปรายผลของการปฏิรูป